

3. Кучерявий О.Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти [Текст]: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О.Г. Кучерявий. – К.: Слово, 2014. – 436 с.
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: akon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013. – Назва з екрану.
5. Пальчевський С.С. Педагогіка [Текст]: навч. посіб. / С.С. Пальчевський. – К.: Каравела, 2007. – 576 с.
6. Подольська О.М. Самоорганізація як основа розвитку сучасного учня / О.М. Подольська // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2015. – № 11. – С. 56-58.
7. Тарадайник В.М. Використання інформаційно-соціального середовища розвитку обдарованої дитини: посібник / В.М. Тарадайник. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. – 68 с.
8. Фіцула М.М. Педагогіка [Текст]: навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти / М.М. Фіцула. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. – 232 с.
9. Фокіна Т. Вчитися жити в сучасному світі. Програма самовдосконалення особистості учнів / Т. Фокіна // Школа. – 2009. – №10. – С.44-56.
10. Щербань М.П. Педагогічний супровід як стратегія становлення особистості учня / М.П. Щербань // Постметодика. – 2012. – № 6. – С. 28-32.

Л.А. БИСОВЕЦКАЯ. ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ ШКОЛЬНИКА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Резюме. Отмечено, что система образования должна обеспечивать формирование личности, которая осознает свою принадлежность к Украинскому народу, европейской цивилизации, ориентируется в реалиях и перспективах социокультурной динамики.

Ключевые слова: формирование личности, факторы развития и формирования личности, среда, воспитание, обучение.

L.A. BISOVETSKA. THE PROBLEM OF FORMATION PUPIL'S PERSONALITY AT THE MODERN STAGE OF EDUCATION'S DEVELOPMENT

The summary. The article deals with the problem of formation pupil's personality. Education system must ensure the formation of personality, which is aware of its affiliation to Ukrainian, European civilization, which is oriented in the realities and prospects of socio-cultural dynamics.

Key words: formation of personality, factors of development and formation of the person, environment, education, training.

Рекомендовано до друку.
Д-р пед. наук, проф. О.В. Безкоровайна.

Одержано редакцією 11.01.2016 р.

УДК: 376: 159. 922. 76

Г.М. КОСАРЕВА

ВИЯВЛЕННЯ СТРУКТУРИ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Резюме. У даній статті розглянуто проблему становлення толерантної особистості майбутнього вихователя в умовах інклюзивної освіти. Виявлено структуру, критерії та показники рівнів сформованості толерантного ставлення до дітей з особливими потребами у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Ключові слова: толерантність, толерантне ставлення, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна освіта, гуманність, інтеграція, загальнолюдські цінності.

Постановка та актуальність проблеми. В умовах інтегрування держави до європейської спільноти, кардинальної перебудови, модернізації та відродження національної системи освіти в Україні, спрямованої на демократизацію, духовність та гуманізацію, особливої актуальності набуває проблема визначення пріоритетів загальнолюдських цінностей, яка вимагає від освіти нового ставлення до дітей з особливими потребами, вирішення питань їх соціалізації та інтеграції.

Переосмислення суспільством ставлення до дітей з особливостями психофізичного розвитку, визнання їхніх прав на здобуття освіти, визначення цілей, завдань, пріоритетних підходів до інклюзивної освіти зумовлює необхідність підготовки фахівців дошкільного профілю нової формації з конкурентно придатним європейським чи світовим рівнем кваліфікації для досягнення єдиної мети – формування гармонійно розвинутої особистості.

Втілення в життя гуманістичних ідей, моралі, прав людини, людської гідності, чесності, милосердя, доброти й громадянської відповідальності нерозривно пов'язано із розвитком та вихованням толерантної особистості.

© Г.М. Косарева, 2016

Толерантність передбачає установку на прийняття особистості дитини, на розуміння цієї дитини, на відверте спілкування. В основі толерантності є повага до особистості дитини, терпляче ставлення до найрізноманітніших проявів цієї особистості, до її поглядів і навіть помилок та недоліків. Це означає ставлення до дитини з особливими потребами, в якому немає осуду, але є співчуття, співпереживання, розуміння цінності людської особистості та бажання допомогти.

Питання формування толерантного ставлення до дітей з особливими потребами у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів досить складне і багатоаспектне, яке вимагає значних зусиль педагогічних колективів вищих навчальних закладів щодо виховання професійної честі сучасного педагога на принципах терпимості до чужих позицій, цінностей, культур, взаєморозуміння, здатності до компромісу.

У зв'язку з розвитком інклюзивної освіти, в рамках якої відбувається включення дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітнє середовище і адаптація в ньому, виховання майбутніх педагогів на ідеях толерантності набуло особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування толерантності як у професійному, так і в загальнолюдському масштабах була відображена в „Декларації принципів толерантності”, яка підписана 16 листопада 1995 р. 185 державами – членами ЮНЕСКО, включаючи й Україну. Декларація розглядає виховання в дусі толерантності як невідкладне завдання, яке „повинно розвивати в молоді здібності до незалежного мислення, критичної оцінки та формувати високі моральні критерії” [3].

Теоретичну основу вивчення проблеми педагогічної толерантності склали: особистісно-орієнтований підхід до виховання (І. Бех, Н. Гавриш, О. Коберник, Н. Ничкало, В. Оржеховська, Т. Поніманська, Р. Пріма, О. Савченко, О. Сухомлинська); положення філософської і психолого-педагогічної науки про сутність гуманізму і гуманізацію виховання (Ш. Амонашвілі, І. Бех, М. Бубер, І. Кант, О. Кононко, В. Лекторський, Дж. Локк, А. Маслоу, М. Мчедлов, К. Роджерс, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, М. Уолцер); про сучасні концепції дошкільного виховання (Л. Артемова, А. Богуш, Л. Калуська, О. Кононко, Н. Лисенко, Т. Поніманська та ін.); про психологічні закономірності розвитку дітей дошкільного віку (Л. Виготський, Р. Павелків, О. Запорожець, Д. Ельконін, Г. Костюк, Г. Люблінська, В. Мухіна, О. Скрипченко та ін.). Загальні питання педагогіки толерантності вивчали М. Рожков, А. Сиротенко, Г. Солдатова, О. Шарова та ін.

Аналіз наукової літератури, узагальнення позицій вітчизняних і зарубіжних дослідників щодо тлумачення толерантності дозволяють дійти висновку, що ця дефініція – неоднозначна, багатоаспектна, складна, неоднорідна та суперечлива категорія, яка має своє вираження в найрізноманітніших дискурсах – від релігійного, педагогічного до політичного, яку по-різному усвідомлюють і тлумачать в різних культурах, в різні історичні періоди та різні прошарки населення, яка стосується всіх ланок суспільного життя і суспільної свідомості, розглядається в історії науки та теорії сучасного наукового знання.

Метою статті є дослідження структури толерантного ставлення до дітей з особливими потребами у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вища школа є одним із важливих інститутів формування толерантності, що розглядається як співпраця й дух партнерства під час організації діяльності вищих навчальних закладів; готовність прийняти думку іншого члена колективу; визнання різноманітності; формування культури діалогу; відмова від домінування й заподіяння шкоди; повага до людської гідності тощо. Будь-які вияви нетолерантності, що супроводжують навчально-виховний процес вузів, несуть загрозу стабільності їх функціонування, сприяють проявам педагогічних ризиків. Тому важливим завданням вищої педагогічної освіти є виховання фахівця, який відрізняється, насамперед, толерантністю і терпимістю до різних думок, поглядів і переконань, неупередженістю у ставленні до колег, дітей і подій, духовно-ціннісною мотивацією, гуманістичною спрямованістю, психологічною культурою, здатністю до професійної ідентифікації.

Слід зазначити, що орієнтація вищої педагогічної освіти на гуманізацію й розвиток особистості висуває проблему вирощування й розвитку у майбутніх педагогів особистісного знання, культури його створення. Усвідомлене знання починає своє реальне існування з того моменту, коли воно: 1) „... усвідомлюється як знання, і коли з ним починають працювати в рефлексивних процедурах” (П. Щедровицький [5, 150]); 2) „... представлене у свідомості індивіда, стає єдністю об'єктивного й суб'єктивного” (С. Рубінштейн [4, 12-13]). Оскільки сьогодні чітко простежується тенденція розвитку світу до глобального співробітництва, до відкритого суспільства, то особливої ваги набувають докорінні зміни в освітній стратегії професійно-педагогічної підготовки.

У межах професії толерантність виступає інтегральною характеристикою, яка визначає спрямованість і принципи взаємодії фахівця з оточуючими, залученими до сфери його професійної діяльності. Тобто професійна толерантність виявляється у межах професійної діяльності особистості, її позиції і діях стосовно інших особистостей, залучених до сфери цієї діяльності [2].

Формування цінностей і толерантності у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі дослідницької діяльності є процесом досить складним і тривалим, зумовленим багатьма чинниками, пов'язаними з різними сферами життєдіяльності майбутнього педагога, його потребами та інтересами.

Виходячи зі специфіки теми дослідження, поділяємо думку Б. Вульфової про те, що толерантність як особистісну якість потрібно розвивати у процесі навчання, виховання, взаємодії, коли відбувається взаємне збагачення досвіду толерантності, що створює емоційно-інтелектуальне та моральне поле, на ґрунті якого виростає позитивний досвід стосунків і спілкування. Наявність і створення такого поля – відповідальне завдання і досягнення педагога [1]. Це свідчить про те, що майбутні вихователі потребують спеціальної підготовки до роботи

з дітьми з особливими потребами ще до початку їхньої безпосередньої зустрічі з ними, а відповідно й формування толерантності загалом, як однієї з професійно значущих якостей вихователя дітей дошкільного віку.

Учені (Б. Вульф, О. Стрельцова, Л. Шкатова та інші) при визначенні сутнісних характеристик толерантності виокремлюють її різноманітні компоненти, зокрема емоційно-мотиваційний, поведінковий, інструментальний, діяльнісний. Незважаючи на те, що в більшості досліджень у структурі толерантності визначається безліч компонентів, більшість авторів пріоритет надають поведінковому або діяльнісному компоненту. Ми погоджуємось з цією думкою, однак вважаємо що толерантність є інтегроване явище, що включає в себе знання про її сутність та особливості, наявність відповідної мотивації до її прояву, відповідне емоційне реагування, досвід спілкування та взаємодії, а також рефлексію.

Відповідно до цього, а також виходячи з теоретичних засад виховання толерантності до дітей з особливими потребами у майбутніх вихователів, аналізу практики інклюзії у дошкільній освіті та підготовки вихователів до її здійснення для свого дослідження ми виокремимо такі основні компоненти толерантності до дітей з особливими потребами майбутніх вихователів: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, поведінковий та рефлексивний. До кожного компонента було визначено критерії та відповідні показники (табл. 1), які виступили основою характеристики рівнів сформованості толерантного ставлення до дітей з особливими потребами у майбутніх вихователів.

Таблиця 1

Критерії та показники рівнів сформованості толерантного ставлення до дітей з особливими потребами у майбутніх вихователів

№ з/п	Компоненти	Критерії	Показники
1.	Мотиваційно-ціннісний.	Пріоритет цінностей та особистої значущості роботи з дітьми з особливими потребами.	<ul style="list-style-type: none"> - характер ціннісних орієнтацій у майбутніх вихователів; - позитивне ставлення до дітей з особливими потребами; - бажання працювати з дітьми з особливими потребами.
2.	Когнітивний.	Знання про толерантність вихователя стосовно дітей з особливими потребами.	<ul style="list-style-type: none"> - знання про суть педагогічної толерантності; - знання особливостей дітей з особливими потребами; - знання особливостей інклюзивної освіти; - знання виявів толерантності.
3.	Поведінковий.	Уміння студентів здійснювати толерантну взаємодію з дітьми з особливими потребами.	<ul style="list-style-type: none"> - комунікативна толерантність; - уміння будувати взаємодію з дітьми на основі розуміння їх почуттів і бажань; - емпатійність як здатність до співпереживання співчуття і спів діяльності.
4.	Рефлексивний.	Здатність до самоаналізу та прагнення удосконалювати своє ставлення до дітей з особливими потребами.	<ul style="list-style-type: none"> - самооцінка власної поведінки в різних ситуаціях спілкування та взаємодії з дітьми з особливими потребами; - прагнення до вдосконалення умінь толерантної взаємодії з дітьми з особливими потребами.

Як зазначалося вище, виокремлені компоненти, критерії і показники стали основою для якісної характеристики рівнів сформованості толерантного ставлення до дітей з особливими потребами у майбутніх вихователів. Так, нами було визначено 3 рівні: високий, середній, низький.

Високий рівень характеризується наявністю у студентів глибоких знань про сутність педагогічної толерантності, вони завжди готові до позитивної взаємодії з дітьми з особливими потребами, відсутня упередженість у ставленні до дітей з особливими потребами. Вияв толерантності є їх щоденною практикою. Студенти з високим рівнем завжди виявляють емпатію, доброзичливі у ставленні до людей взагалі і до дітей з особливими потребами зокрема, готові прийти на допомогу, піклуються про дітей. Постійно прагнуть до поглиблення знань про толерантність, вдосконалення власних умінь толерантного спілкування з дітьми з особливими потребами.

Середній рівень характеризується наявністю у студентів знань про суть поняття „педагогічна толерантність”, вони готові до позитивної взаємодії з дітьми з особливими потребами, усвідомлюють значимість толерантності у взаємодії з дітьми, вміють контролювати себе, однак наявна реалізація на практиці носить ситуативний характер. Студенти з середнім рівнем виявляють прагнення до співчуття, співпереживання, до стримання негативних емоцій; узгодження позицій, критичності у виборі форм поведінки, прояву спокою і доброзичливості до дітей з особливими потребами.

Низький рівень сформованості толерантного ставлення до дітей з особливими потребами характеризується поверховістю знань про сутність педагогічної толерантності; пасивністю, небажанням майбутніх вихователів взаємодіяти з дітьми з особливими потребами, недостатньою вихованістю у них

толерантних якостей, зокрема емпатії та доброзичливості, можливі прояви інтолерантного ставлення, небажанням розширити і поглибити наявні знання про толерантність. Студенти цього рівня не виявляють турботу до дітей з особливими потребами, у них не сформована мотивація вияву толерантності до дітей з особливими потребами, бажання з ними працювати, а також відсутня потреба втілення альтернативних форм толерантної поведінки.

Оцінка толерантності здійснювалась за такими ступенями:

22-60 – низький рівень. Такі результати свідчать про високу інтолерантність майбутнього вихователя і наявність у нього виражених інтолерантних установок стосовно навколишнього світу і людей, у тому числі дітей з особливими потребами.

61-99 – середній рівень. Такі результати показали респонденти, для яких характерне поєднання як толерантних, так і інтолерантних рис. В одних соціальних ситуаціях вони поводяться толерантно, в інших можуть виявляти інтолерантність.

100-132 – високий рівень толерантності. Представники цієї групи виявляють виражені риси толерантної особистості.

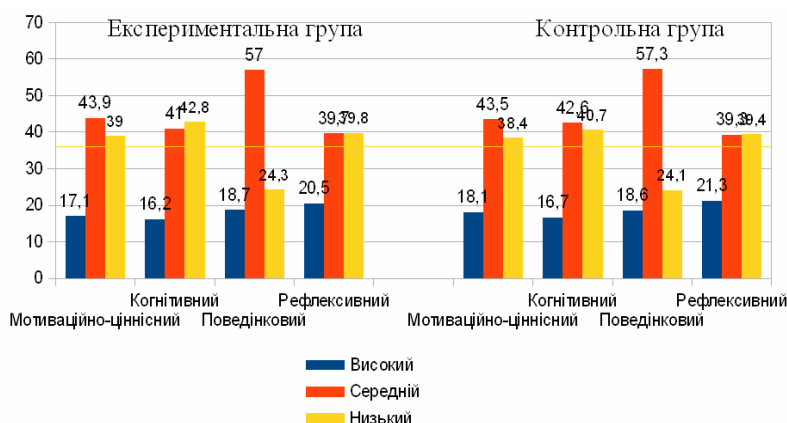
Таким чином, за результатами експрес-опитувальника „Індекс толерантності” нами були виявлені досить високі показники знань виявів майбутніми вихователями способів вияву толерантності (89,0 % – ЕГ, 88,0 % – КГ). Так, до високого рівня віднесено 25,7% студентів експериментальної групи (24,2 % – контрольної групи). Відповідно показники середнього рівня – 63,3 % в ЕГ і 63,8 % в КГ. На нашу думку, це свідчить про цілком позитивне налаштування студентів на взаємодію з оточуючими людьми, у тому числі з дітьми з особливими потребами. Незважаючи на досить високі показники середнього і високого рівня, частина студентів все ж виявила низький рівень знань виявів толерантності. Зокрема, це 11,0 % студентів експериментальної і 12,0 % студентів контрольної групи. Такі результати, безперечно свідчать про наявність яскраво виражених інтолерантних установок щодо оточуючих людей, що не може не викликати занепокоєння. Ці студенти потребують особливої уваги з боку викладачів і своєчасної корекції та подолання інтолерантних установок.

За результатами діагностики було виявлено, що 17,1 % майбутніх вихователів експериментальної групи (18,1% – контрольної групи) володіють високим рівнем доброзичливого ставлення до інших. Ці студенти за потреби зможуть підбадьорити і підтримати дитину, зрозуміти її. Своїм ставленням до інших, вони вселяють віру в себе, сприймають людей такими як вони є, навіть з недоліками, фізичними вадами, що є важливим для роботи з дітьми з особливими потребами.

43,3 % студентів в експериментальній групі і 42,6 % в контрольній групі показали середній рівень доброзичливості. Цим студентам притаманна в цілому позитивна налаштованість на інших, однак з браком емоційного забарвлення взаємин, теплоти, душевності, що збіднює взаємодію з іншими.

39,6 % респондентів експериментальної групи (39,3% – контрольної групи) володіють низьким рівнем доброзичливого ставлення до інших. Можливо, це пов'язано з особистісними особливостями, зокрема з бажанням домінувати, недовірою до інших, що є основою недоброзичливого ставлення до людей. Безперечно таким студентам в майбутньому важко буде працювати з дітьми в цілому, і зокрема з дітьми з особливими потребами, які потребують доброзичливого ставлення до себе якщо не працювати над собою у цьому плані, якщо вчасно не розпочати роботу над подоланням недоброзичливості.

Провівши діагностику компонентів толерантного ставлення до дітей з особливими потребами за визначеними показниками маємо можливість представити рівні сформованості усіх компонентів (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, поведінковий, рефлексивний) в експериментальній та контрольній групах (рис. 1).

Рис. 1. Результати сформованості показників толерантного ставлення майбутніх вихователів до дітей з особливими потребами

Як видно з діаграми, найнижчі показники отримані за когнітивним компонентом толерантного ставлення до дітей – 42,8 % низького рівня в експериментальній групі (40,7% – контрольна група). Разом з тим, можна констатувати й досить низькі показники високого рівня за усіма компонентами. Зокрема, найнижчі показники високого рівня маємо за емоційно-ціннісним компонентом толерантності до дітей з особливими потребами – 9,0 % в ЕГ і 12,5 % в КГ.

Таким чином, аналіз рівнів сформованості за кожним показником дали можливість виокремити три рівні сформованості толерантності до дітей з особливими потребами у майбутніх вихователів: високий (16,7% – ЕГ, 18,1% – КГ), середній (46,4 % – ЕГ, 45,8 % – КГ) і низький (36,9% – ЕГ, 36,1% – КГ).

Висновок. Результати констатувального експерименту показали, що за відсутності спеціально організованого формування толерантного ставлення до дітей з особливими потребами, спостерігається недостатній розвиток усіх компонентів, що було відзначено у переважній більшості студентів напряму та спеціальності „Дошкільна освіта” низьким та середнім рівнями, що в подальшому вимагає цілеспрямованої роботи з формування толерантного ставлення до дітей з особливими потребами у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вульфів Б.З. Воспитание и толерантность: сущность и средства / Б.З. Вульфів // Воспитание и дополнительное образование детей и молодежи. – 2002. – № 6. – С. 5-10.
2. Ірхіна Ю.В. Формування професійної толерантності майбутніх викладачів вищої школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Юліана Валентинівна Ірхіна. – Одеса, 2011. – 169 с.
3. Декларація принципів толерантності // Педагогіка толерантності. – 1999. – № 3-4. – С. 175-179.
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: в 2 т. / С.Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1989. – Т. 2 – 328 с.
5. Щедровицкий П.Г. Знак и деятельность: в 3 кн. / Г.П. Щедровицкий; сост. Г.А. Давыдова. – М.: Восточная литература, 2005. – Кн. 1: Структура знака: смыслы, значения, знания: 14 лекций. – 1971. – 463 с.

Г.Н. КОСАРЕВА. ВЫЯВЛЕНИЕ СТРУКТУРЫ ТОЛЕРАНТНОГО ОТНОШЕНИЯ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ К ДЕТЯМ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Резюме. В данной статье рассматривается проблема становления толерантной личности будущего воспитателя в условиях инклюзивного образования. Выявлена структура, критерии и показатели уровней сформированности толерантного отношения к детям с особыми образовательными потребностями в будущих воспитателей дошкольных образовательных учреждений.

Ключевые слова: толерантность, толерантное отношение, дети с особыми образовательными потребностями, инклюзивное образование, гуманность, интеграция, общечеловеческие ценности.

G.M. KOSAREVA. IDENTIFY THE STRUCTURE TOLERANCE FUTURE TUTORS OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS FOR CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

The summary. In this article the problem becoming tolerant person of the future teacher in the conditions of inclusive education. Discovered structure, criteria and indicators of levels of tolerance towards children with special needs in the future tutors of preschool educational institutions.

Key words: tolerance, tolerance of children with special educational needs, inclusive education, humanity, integration, human values.

Рекомендовано до друку.
Д-р психол. наук, проф. В.М. Ямницький.

Одержано редакцією 01.02.2016 р.

УДК: 37. 091. 113

М.Ю. ГАЛАТЮК., В.М. ГАЛАТЮК

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Резюме. У статті розкрито проблему управління розвитком індивідуальних здібностей та самореалізації учнів загальноосвітніх навчальних закладів, а також наведено приклад узагальненої педагогічної моделі вивчення особистості учня. У статті розглянуто основні форми навчально-виховної роботи, які забезпечують створення психолого-педагогічних умов управління розвитком індивідуальних здібностей учнів.

Ключові слова: управління, розвиток, здібності, особистість, умови.

“Усюди цінність школи дорівнює цінності її вчителя”. (А. Дістерверг)

Постановка проблеми. Однією з істотних особливостей навчально-виховного процесу є його інноваційно-творча функція, яка лежить в основі сучасної освітянської парадигми. Її пріоритетом є розвиток творчих здібностей, самоорганізації та самореалізації особистості. Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття) передбачає "формування творчої працелюбної особистості", "розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді", створення передумов для розвитку її здібностей, "формування готовності і здатності до самоосвіти, застосування нових педагогічних інформаційних технологій" [5, 12-16].

© М.Ю. Галатюк, В.М. Галатюк, 2016